

Virolaisen runouden käännöskilpailuista Suomessa

Parin viime vuosikymmenen aikana kirjallisuuden kääntäminen sekä suomesta viroon että virosta suomeen on ilahduttavasti elpynyt. Tuloksena on ilmestynyt runsaasti arvokkaita käännöskirjoja. Yksi sellainen, Eino Leinon runokoelma *Päikesepoeg*, ilmestyi viroksi Tallinnassa tänä syksynä.

Arvelen, että oma pieni osuutensa tähän elpymiseen on ollut myös käännöskilpailuilla, joita on vuosina 1978–1998, siis kahdenkymmenen vuoden aikana, järjestetty peräti neljästi. Suomennoskilpailuissa on käännetty virolaista runoutta: 1978 Marie Underin, 1982 Debora Vaarandin, 1988 Hando Runnelin ja 1997 Karl Ristikiven runoja. Jokaisella neljällä kerralla kilpailua ovat olleet järjestämässä Oulun yliopisto ja sanomalehti Kaleva. Keskeisenä henkilönä on aina ollut Oulun yliopiston viron kielen lehtori.

Suomennoskilpailuihin on yhteensä osallistunut 344 kääntäjää, jotka ovat lähettäneet kilpailulautakunnille yhteensä yli 3000 runokäännöstä. Nämä ovat aika suuria lukuja! Eniten osallistujia (139) oli Vaarandi-kilpailussa ja eniten suomennoksia (1740) Runnel-kilpailussa. Käännöskilpailujen taso oli sen verran korkea, että jokaisen jälkeen julkaistiin myös käännöskokoelma. Neljässä kokoelmassa on yhteensä 209 runoa.

Miten idea syntyi

Toimin Oulun yliopiston viron kielen lehtorina vuosina 1976–78. Opiskelijat olivat erittäin ahkeria ja mukavia, joten halusin antaa heille tavallisen opetustyön lisäksi vielä muutakin. Sain idean järjestää käännöskilpailu, jotta lahjakkaimmat opiskelijat voisivat kokeilla viron taitojaan ja tutustua perustee-

lisesti yhden kirjailijan tuotantoon. Alusta asti oli selvä, että käännettäisiin runoutta, osin siksikin, että teokset olivat lyhyitä. Mutta kenen? Vanhin silloin elossa oleva virolainen runoilija oli Marie Under. Vuonna 1978 hän täytti 95 vuotta. Niinpä päätin ottaa kilpailun kohteeksi hänen runonsa.

Toinen hyvä syy valintaani oli se, että Underin runoutta oli suomennettu varsin vähän. Ainoastaan muutama suomenos löytyi lehdistä ja kokoelmasta *Eestin runotar*, vaikka maailmankirjallisuudessa Underin merkitys oli tunnustettu ja hänen runojaan julkaistu ruotsiksi, englanniksi, saksaksi, ranskaksi ja venäjäksi.

Valitettavasti silloiset Viron viranomaiset eivät hyväksyneet Underin valintaa – koska Under oli pakolaiskirjailija. Minulle sanottiin suoraan, että valintani oli väärä. Olisi pitänyt järjestää käännöskilpailu jonkun neuvostovirolaisen kirjailijan tuotannosta.

Onneksi idea hyväksyttiin Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksella, kiitos professori Pauli Saukkosen. Mukaan liittyivät vielä kirjallisuuden laitos ja sanomalehti Kaleva. Kaleva tunnettiin jo silloin estofiilisesta harrastuksesta ja kiinnostuksesta Viron kulttuuriin. Toimitusjohtaja Aaro Korkeakivi ja kulttuuritoimittaja Kaisu Mikkola tukivat minua kilpailun järjestelyasioissa koko ajan.

Under-kilpailu

Kalevassa julkaistiin kilpailun säännöt 18. helmikuuta 1978. Kilpailu oli avoin muillekin kuin opiskelijoille ja laajeni siis Oulun ulkopuolellekin. Pääpalkinnoksi Kaleva lupasi lahjoittaa matkan Viroon. Muiksi palkinnoiksi oli luvassa virolaista ja suomalaista kirjallisuutta.

Kilpailuun osallistui 59 kääntäjää. Runosuomennoksia tuli yhteensä 226. Kilpailun voitti oululainen englannin kielen lehtori Aimo Rönkä, joka lähetti 13 suomennosta. Paras hänen käännöksensä oli *Linnun laulu*. Hyviä suomennoksia lä-

hettivät myös Pirkko Huurto Helsingistä, Kulle Raig Virosta, Anna-Liisa Lehtonen Espoosta, Sirkka Hajba Turusta ja Unto Äärelä Oulusta. Suomentajat edustivat hyvin erilaisia yhteiskunnan kerroksia, ja heidän koulutustasonsa vaihteli suuresti. Suomeen käännettiin niin Underin varhaista kuin myöhäistäkin tuotantoa: sekä sonetteja, rakkausrunoja ja -idyllejä, luonnonrunoja että legendoja.

Saman vuoden joulukuussa ilmestyi Helsingissä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustantamana runokokoelma *Puutarhan syksy*, joka sisältää 40 Underin runoa vuosilta 1909–1962, vironkielinen ja suomenkielinen teksti aukeamalla aina vierekkäin. Kirjassa on viidentoista kääntäjän suomennoksia, eniten Aimo Röngän. Kokoelman ovat toimittaneet Oulun yliopiston lehtori Irmeli Pääkkönen, apulaisprofessori Kirsti Simonsuuri ja minä.

Underin runouden suomentamisen vaikeuksista kirjoittivat kokoelman toimittajat johdannossa seuraavasti: "Underin runouden suomentaminen on vaikea tehtävä. Runojen kätkeyt sisällöt ovat tiukasti sidoksissa klassiseen muotoon, joka vaikuttaa rytmin kautta myös myöhemmissä runoissa kun klassinen muoto on jo murtunut. Eestin ja suomen kielen sukulaisuus on kääntäjälle pikemminkin haitta kuin apu. Suomen kieli on pitkää ja kömpelöä, eestin kieli lyhyttä ja joustavaa. Suomalaisessa runoudessa tällä hetkellä vallitseva vapaa mitta saattaa kepeästi sivuuttaa Underin runojen rytmiin piiloutuneita merkityksiä. Sonettiperinnettä ei suomalaisessa runoudessa ole koskaan ollut. Under on vierasmaalaisempi kuin saattaa arvata." Uskon, että tämä koskee yleisesti muidenkin virolaisrunoilijoiden teosten suomentamisen vaikeuksia.

Kolme vuotta myöhemmin, vuonna 1983, järjestettiin Helsingin yliopiston pienessä juhlasalissa Marie Underin syntymän 100-vuotispäivän kunniaksi runoilta, jossa Aimo Rönkä ja minä esitelmöimme. Toimin silloin Helsingin yliopiston

viron kielen lehtorina. Opiskelijat esittivät illassa runsaasti Underin runoja viroksi, suomeksi, saksaksi, englanniksi ja unkariksi. Antti Suhonen lauloi kaksi Mart Lillen säveltämää laulua Underin teksteihin Mart Lillen säestyksellä. Samalla viikolla oli virolaisen laitoksen kirjastoon järjestetty näyttely Underista ja hänen tuotannostaan.

Aimo Röngästä tuli innokas Underin kääntäjä – jopa niin innokas, että hän oman kertomansa mukaan odotti koulussa, että tunnit päättyisivät ja hän pääsisi kotiin Underin runojen pariin. Ahkera viiden vuoden työ tuotti tuloksia: vuonna 1983 ilmestyi Oulussa Pohjoisen kustantamana *Avaran taivaan alla*, jossa on 67 Underin runoa Röngän suomentamina. Joukossa on myös pitempiä Underin balladeja ja legendoja, mm. *Merilehmät*, *Porkunin neiti*, *Lemmenmarjat* ja *Tulo taivaaseen*. Vuonna 1979, vuotta ennen runoilijan kuolemaa, Aimo Rönkä kävi tapaamassa häntä ruotsalaisessa sairaalassa. Siellä otettiin kirjan takakannen valokuva.

Keväällä 1983 Suomen Yleisradio lähetti Juha Virkkusen toimittaman erikoisohjelman Marie Underin runoudesta. Minulla oli kunnia lukea siinä runoja viroksi, suomeksi niitä esitti Oulun yliopiston lehtori Tuovi Monola.

Vaarandi-kilpailu

Neljä vuotta myöhemmin, vuonna 1982, järjestivät sanomalehti Kaleva ja Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos uuden suomennoskilpailun. Tällä kertaa käännettävänä olivat Debora Vaarandin runot. Pääjärjestäjänä toimi nyt sanomalehti Kaleva. Se kustansi myös kirjailijan itsensä kokoauman valikoiman Debora Vaarandin runoja. Kirja lähetettiin kääntämisestä kiinnostuneille ilmaiseksi.

Kilpailun säännöt julkaistiin 22. tammikuuta ja tulokset julistettiin 15. toukokuuta. Osallistujia oli 139 ja yksittäisiä runosuomennoksia yhteensä yli 800. Kilvan voitti silloinen Helsingin yliopiston opiskelija Johanna Laakso. Hyviä kään-

nöksiä tuli myös Veikko Salmiselta, Hannele Lempiseltä, Irmeli Pääkköseltä ym.

Saman vuoden joulukuussa ilmestyi Oulussa Pohjoisen kustantamana käännösteos *Tuulen valossa*, jossa vironkielinen ja suomenkielinen teksti olivat jälleen rinnakkain. Kirjan toimittivat Tauno Lähteenkorva, Kaisu Mikkola ja Mart Mäger. Kirja sisältää 46 runoa 20 kääntäjältä. Runoista 13 on Johanna Laakson suomentamia. Kirjassa oli mukana kahdeksan sellaista kääntäjää, jotka olivat osallistuneet myös Under-kilpailuun: Aimo Rönkä, Sirpa Hajba, Aino Kaasinen, Pirkko Huurto, Unto Äärelä, Kulle Raig, Maija-Leena Kivioja ja Ritva Hyry.

Runnel-kilpailu

Seuraava käännöskilpa käynnistyi kuuden vuoden kuluttua, 14. helmikuuta 1988. Tulokset julistettiin 28. toukokuuta samana vuonna. Osallistujia oli 121, yksittäisiä runosuomenoksia 1740. Voittajaksi osoittautui opettaja Kalle Palonen Toijalasta. Myös Veikko Salminen ja Hannele Lempinen palkittiin. Samoin kuin Vaarandi-kilpailunkin aluksi, Kaleva julkaisi nytkin käännettävät runot viroksi runoilijan itsensä valitsemana kokoelmana.

Käännöskirja *Punaisten iltojen purppuri* ilmestyi marraskuussa 1988 runoilijan syntymäpäiväjuhlaksi. Hän täytti sinä vuonna 50 vuotta. Kirjan julkaisi taas Pohjoinen, ja sen toimittivat Kari Sallamaa, Olavi Jama, Tauno Lähteenkorva, Kaisu Mikkola ja Peep Nemvalts. Runnelin runojen suomenoskokoelma sisältää 83 runoa 21 kääntäjältä. Nyt ei enää julkaistu samassa kirjassa alkuperäisiä vironkielisiä runoja.

Ristikivi-kilpailu

Toukokuun alussa 1997 käynnistyi neljäs käännöskilpa, tällä kertaa Karl Ristikiven runoudesta. Nyt olivat järjestäjien joukossa Oulun yliopiston ja Kalevan lisäksi Oulun Tuglas-seura ja Tarton Ristikivi-museo. Kilpailuun tuli kääntää vähin-

tään kymmenen yksittäistä runoa Ristikiven kokoelmasta *Inimese teekond* tai vaihtoehtoisesti ainakin yksi kirjan viidestä runosarjasta kokonaan.

Tulokset julistettiin Ristikiven syntymän 85-vuotispäivänä, 16. lokakuuta, Tartossa ja Oulussa. Kilpailun voitti Veikko Salminen Tampereelta. Hän oli yksi parhaista suomentaljista jo Vaarandi-kilpailussa. Vaarandi-kilpailun voittaja Kalle Palonen jäi toiseksi. Kolmanneksi tuli opiskelija Ülle Kähär Helsingistä. Osallistujia oli 26 ja yksittäisiä runosuomenoksia yli 400. Muutama kilpailija oli suomentanut kaikki 40 runoa. Parhaat käännökset ilmestyivät tänä syksynä Suomessa käännöskirjana *Ihmisen matka*. Sen ovat toimittaneet Pirkko Huurto ja Irmeli Pääkkönen.

Tarton Kirjallisuuden talossa vietettiin 18. lokakuuta Ristikiven 85-vuotispäivää, Sen ohjelmassa olivat esitelmät kirjailijasta ja hänen tuotannostaan sekä käännöskilpailun voittajien palkitseminen. Illan järjestivät Ristikiven museo, Oulun yliopisto, sanomalehti Kaleva ja Tuglas-seura.

Päätteeksi haluan kiittää kaikkia niitä suomalaisia viron kirjallisuuden ja kulttuurin ystäviä, jotka ovat vaivaa ja aikaa säästämättä tehneet työtä virolaisen runouden suomentamisen ja käännösten julkaisemisen hyväksi. Kiitos kaikille kääntäjille kilpailuihin osallistumisesta! Haluan myös ilmaista hartaan toivomukseni, että virolaisen runouden suomentamisesta kilpailtaisiin jatkossakin. Niin paljon hyviä virolaisia runoja on vielä kääntämättä! Riittäköön järjestäjillä tahtoa ja voimaa ja kääntäjillä kiinnostusta!

Hando Runnel

Jõuluöö

Pahemakäelised,
pahurpidised,
limpajalgsed,
langetõbised,
kõõrdsilmsed,
kühmselgsed,
vibuninalised,
kobakäelised,
vesipealised,
hundikurksed,
kulpmoksed,
kidakeelsed,
poolemeelsed,
unistajad,
ullikesed, tulge,
unustage
maailma paremkäelisuus,
päripidisuus,
toda maailma
ei olegi olemas,
ei ole kunagi
olnud.

Irmeli Pääkkönen (suom.)

Jouluyö

Vasenkätiset
nurinkuriset
länkisääriset
langetustautiset
kierosilmäiset
köyryselkäiset
käyränokkaiset
poropeukalot
vesipäiset
halkiolakiset
ristihuulet
kankeakielet
vähämielet
uneksiijat
jonninjoutavat
tulkaa, unohtakaa
maailman oikeakätisyys,
myötäsukaisuus,
sitä maailmaa
ei olekaan
ei ole koskaan
ollut.

*Runnel-runokilpailun satoa: Irmeli Pääkkösen suomennos
Hando Runnelin runosta Jouluyö.*